

SZEMLE

A magyar színikritika kezdetei (1790–1837). I–III. Sajtó alá rendezte, a jegyzeteket írta és a mutatókat készítette KERÉNYI FERENC. Bp. 2000. [2001.] Mundus Magyar Egyetemi Kiadó. /A magyar irodalomtörténetírás forrásai 16–18./

Az MTA Irodalomtudományi Intézetének „A magyar irodalomtörténetírás forrásai” című sorozatában új, impozáns háromkötetes kiadvány jelent meg, amely a magyar színikritika kialakulásának és kezdeti időszakának gazdag természetét tartalmazza. Az irodalomtörténetírás számára oly jelentős forrásokat tartalmazó sorozat e három kötettel ismét értékes és eddig alig elérhető forrással gazdagodott, amely nemcsak az irodalomtörténet, hanem a színház-, kritika-, és művelődéstörténet számára is alapvető fontosságú.

E hatalmas gyűjtő- és feldolgozó munka eredménye élő cáfolata annak a korábbi, pl. Császár Elemér által is képviselt felfogásnak, amely csak az 1830-as évektől kezdve megjelent színi bírálatokat tekintette színi kritikának, a korábbiakat nem. Az ehhez hasonló, a kezdeti időszakokat és a kialakulófélben lévő kritikai és egyéb műfajokat szívesebben mellőző magatartások bizonyára visszavezethetők sajtónk kezdeti szakaszának hiányos ismeretére is. Így volt ez például magának a korai magyar sajtótörténetnek a megítélésével kapcsolatban is, amikor Ferenczy József még úgy vélekedett e korszak lapjairól, hogy azok kezdetlegesek és önállótlank voltak. Pedig ha helyes történeti szemlélettel és főleg tartalmuk alapos feltárása után mondunk véleményt e „kezdetek”-ről másként ítélnék meg e korszakot.

Ezt bizonyítja a közelmúltban megjelent hatalmas forrás-kiadvány is, amely annak a közel fél évszázadnak a sajtónkban publikált színikritikai termését tartalmazza, amelyről korábban könnyedén lemondott a szakirodalom egy része. Természetes, hogy semmilyen irodalmi műfaj, így a színikritika sem jelenhetett meg kezdeti szakaszában a későbbi elvárásoknak megfelelő, tartalmi és formai tökéletességgel: teljes fegyverzetben csak a mitológiai Pallasz Athéné pattant ki Zeusz fejéből. Az első hazai színibírálatok kezdetben nem váltak még el élesen a terjedelmesebb hírtől, tudósítástól, kommentártól. Ezért joggal vette fel a kötetekbe a szerkesztő – és tekintett színikritikának – minden olyan írást, amelyben bármely színjátékelemre utaló, értékelhető adat vagy mozzanat található. A színikritika fogalmi körének e kiterjesztése tette lehetővé a műfaj kialakulásának pontos nyomkövetését. A tárgyalt időszakban – 1790-től 1837-ig – 64 magyarországi helységben előadott színelőadásról összesen 2634 színikritikát tartalmaznak a kötetek betűhív közlésben. A 3. kötet nagyobbik részében az egyes színikritikákhoz részletes jegyzetanyag található, amelyben gazdag tárgyi, nyelvi és filológiai magyarázatok olvashatók. Magának e jegyzetanyagának az összeállítása is hatalmas szakmai felkészültséget és utánjárást igényelt. A jegyzetanyagot részletes címmutató és darabcím-mutató egészíti ki.

Kerényi Ferencnek e nagyméretű feltáró, sajtó alá rendező és a kritikai kiadások követelményeinek megfelelő apparátusokkal ellátott munkájának nemcsak a kritika és a színház-történet számára alapvető fontosságú, hanem egy megírandó korszerű

drámatörténetnek, valamint a recepció- és kultúrakutatásoknak is nélkülözhetetlen előfeltétele lesz. Emellett számos írónk színpadi utóéletéről és több kritikusunk színírbíró tevékenységéről is új adatokkal gazdagítja ismeretünket.

Bár érthető a sajtó alá rendezőnek terjedelmi okokra hivatkozó magyarázata, mégis sajnálatos, hogy egy ilyen teljességre törekvő összegző forráskiadvány nem tartalmazza a *Színházi Hírek 1780–1803* című kötet (összeáll.: Wellmann Nóra, Bp. 1982.) és a *Nemzeti Játékszíni Tudósítások* (kiad.: Enyedi Sándor, Bp. 1979.) színikritikáit, amelyek legelső magyar újságjainkban jelentek meg. E két, a színháztörténeti könyvtársozozatban megjelent munkák ugyanis sok gyűjteményünkben hiányoznak.

Kerényi Ferencnek *A magyar színikritika kezdetei (1790–1837)* című háromkötetes forráskiadványa méltán nyer helyet a korszakra vonatkozó legfontosabb kézikönyveink között. Az MTA Irodalomtudományi Intézete által megindított sorozatnak ezen újabb nagyértékű köteteit a Mundus Magyar Egyetemi Kiadó jelentette meg a kiadvány tartalmához méltó izléses formában.

KÓKAY GYÖRGY

Knapp Éva: *Officium Rákóczianum. Az I. Rákóczi Ferencről elnevezett imádságoskönyv története és nyomtatott kiadásai.* Bp. 2000. Borda Antikvárium, 200 l.

Knapp Éva magyarországi vallásos társulatokat és kiadványaikat feltáró munkásságához szorosan kapcsolódik az a kötet, amelyet a Borda Antikvárium igényes külső kiállításban jelentetett meg a legnépszerűbb magyarországi társulati kiadvány, az *Officium Rákóczianum* kiadástörténetéről. Mind a bibliográfiával, mint az azt kiegészítő alapos kiadástörténeti-művészettörténeti tanulmánnyal a szerző jelentős mértékben meghaladta a kutatás korábban elért szintjét, amelyet Holl Béla – legutóbb az *Új Magyar Irodalmi Lexikon* számára összefoglalt –

ezirányú kiadástörténeti és bibliográfiai kutatásai képviseltek.

Az egyik legfontosabb új eredmény magának az *Officium Rákóczianum* elnevezés eredetének a tisztázása. A jeles történetíró Katona Istvánt, amikor 1754-ben a kassai jezsuita rendtársaknál a kötet összeállítójának személyét nyomozta, kissé „félretájékoztatták”, s így a tőlük kapott válasz alapján (I. Rákóczi Ferenc egykori kassai filozófia-tanára volt a szerző) későbbi történészek Ordódy János jezsuitát azonosították szerzőként. Utóbb, Sommervogel alapján Szorsa Mihály jezsuita neve is felmerült, majd II. Rákóczi Ferencé is teljesen tévesen, a Rákóczi névvel kapcsolatosan pedig közel fél évszázaddal ezelőtt Rákóczi Erzsébetnek, II. Rákóczi Ferenc művelt, verseket is író nagynénjének neve is. Knapp Éva most hitelt érdemlően bebizonyítja, hogy az imádságoskönyv nem II. Rákóczi Ferenchez ill. környezetéhez kötődik, hanem I. Rákóczi Ferencről kapta a nevét. Az ifjú I. Rákóczi Ferenc ugyanis 1662-ben mecénása volt egy Nagyszombatban kiadott latin nyelvű *Manualénak*. Ez a társulati használatra kiadott kötet tekinthető az *Officium Rákóczianum* előzményének, de az eredet-vizsgálat során egészen az 1630-as évekig vissza lehet nyúlni. A Rákóczi nevet és címet az imádságoskönyv feltehetően csak 1676, I. Rákóczi Ferenc halála után kezdte viselni: pontos évet nem lehet tudni, hiszen az első ilyen című kiadvány csak 1693-ból maradt fenn. Knapp megvizsgálja a társulatok részére kiadott kézikönyvek és az *Officium Rákóczianum*-kiadások összefüggését: a társulati kézikönyvek legnépszerűbb részei, a kiofficiumok kerültek először a kiadványba, ezért összefüggésük igen szoros, de a 17. század végétől ezek a kiadványok már két független sorozatnak tekinthetők. Az *Officium Rákóczianum*ok, e laikus breviáriumok tartalma azonban nemcsak a kialakulása első évtizedeiben, hanem később is több módosuláson, szerkezet-változáson ment keresztül: a legnagyobb mértékben talán akkor, amikor a felvilágosodás szellemétől áthatva drasztikusan lecsökkentették az officiumok számát huszonötörről kilencre. (Ez a latin nyelvű kiadásokra vonatkozik: a magyar nyelvű *Officium*